

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-84-9>
УДК 338.054.23

Тульчинська С.О.

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Солосіч О.С.

аспірант кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Tulchynska Svitlana, Solosich Oleksandr

The National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ

ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF INTELLECTUALLY-ORIENTED DEVELOPMENT OF ECONOMIC SYSTEMS

Дана стаття присвячена дослідженню проблематики процесів інтелектуально-орієнтованого розвитку господарських систем сучасності та визначенню перспективних напрямків їх застосування в умовах інтенсифікації безпекових загроз функціонування підприємницьких утворень. Проведено детальний аналіз ключових тенденцій інтелектуалізації господарських систем у глобальному вимірі на основі найбільш впливових показників, які характеризують відповідні процеси. Ідентифіковано причини прискореного розвитку прогресивних економічних систем у напрямку інтелектуально-інноваційних трансформацій. Обґрунтовано взаємозв'язок понять інтелектуалізації економічних процесів з теоретичними положеннями забезпечення економічної безпеки підприємницьких структур, визначено перспективні напрямки інтеграції даних теоретичних концепцій.

Ключові слова: інтелектуалізація, інтелектуальна економіка, економічна безпека, безпека, підприємництво, економічна безпека підприємств, інтелектуально-орієнтований розвиток.

This article is devoted to the study of the problems for the intellectually-oriented development processes of modern economic systems and the determination of prospective directions in their application in the conditions of security threats intensification to the functioning of entrepreneurial entities. A detailed analysis of the key trends of the intellectualization of economic systems in the global dimension was carried out on the basis of the most influential indicators that characterize the relevant processes. In particular, dynamic indicators of the corporate structures' expenses level for the implementation of innovative developments, levels of capitalization of the key global technological market leaders, the use of specific tools for attracting financial resources for innovative development, the main trends in the applied implementation of the most advanced technological products by business entities. The reasons that lead to the intensive acceleration of the progressive economic systems development in the direction of intellectual and innovative transformations as a key driver of economic development, growth of labor productivity, improvement of functional activity processes and generally ensuring sustainable development of the organization have been identified. The relationship between the concepts of intellectualization of economic processes and the theoretical provisions of ensuring the economic security of business structures is substantiated in terms of theoretical and applied aspects of their interaction, on the one hand, in terms of the use of intellectualized tools as a means of more effectively overcoming current security problems, and on the other hand, as an enrichment of theoretical and methodical basis for the implementation of management practices to ensure the enterprise economic security. The most promising qualitative integration of theoretical concepts of intellectually-oriented development of the economic system and ensuring the proper level of its parameters of economic security in the main functional areas of activity have been identified.

Key words: intellectualization, intellectual economy, economic security, security, entrepreneurship, enterprise economic security, intellectually oriented development.

Постановка проблеми. Однією з характерних рис економічного розвитку сучасності є парадигмальний перехід до постіндустріальних форм організації економічних зв'язків, у ході якого особливої ваги набувають процеси становлення принципово нових виробничих факторів, втілених у знаннях, технологіях, інноваційних продуктах та креативному ресурсі, при цьому, зазначимо, що дані поняття не знаходяться у стані концептуального онтогенезу, навпроти, набуваючи більш складних та комплексних комерціалізованих організаційно-економічних форм. Саме тому, впродовж останніх років, свого кінцевого теоретико-методичного оформлення набуло поняття інтелектуалізації бізнесу та інтелектуальної економіки в цілому, що в першу чергу покликане на узагальнення та систематизацію наукових пошуків у сфері впливу нематеріальних ресурсів, первинним компонентом яких виступає "інтелект", що в подальшому набуває більш складних похідних форм; водночас, відповідні форми у сучасній господарській практиці трансформуються у найбільш перспективні драйвери росту, потреба в яких зростає у інкрементальній динаміці в умовах загострення внутрішніх протиріч господарських систем та активного пошуку останніми більш ефективних практик забезпечення економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуалізація досліджень у сфері проблематики забезпечення інтенсивного розвитку підприємницьких суб'єктів на основі використання інтелектуального ресурсу у формі певних технологічних продуктів або нематеріальних благ напряму пов'язана із поступовою концептуалізацією та становленням поняття інтелектуалізації та інтелектуальної економіки. Вітчизняними та закордонними дослідниками у сфері економіки напрацьовано широке коло праць пов'язаних із ідентифікацією відповідних понять, визначенням природи та історичних передумов їх появи, формуванням нормативно-правового поля врегулювання питань інтелектуальної власності та використання інтелектуальних ресурсів, можливостей їх імплементації у сучасні господарські практики та ефективність таких заходів. Особливої уваги заслуговують наукові роботи у даній теоретичній площині економічної науки, таких вчених як О. Амоша, Ю. Бажал, Д. Белл, Д. Богиня, Б. Кваснюк, П. Кругман, В. Куриляк, О. Лапко, І. Луніна, Ю. Макогон, С. Мочерний, В. Семиноженко, Ф. Фукуяма, А. Чухно.

Метою даної статті є аналіз актуальних тенденцій розвитку економічних систем у частині динамічних процесів інтелектуально-орієнтованого розвитку та пошук напрямків їх застосування в контексті забезпечення економічної безпеки підприємницьких утворень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження природи, механізмів та закономірностей забезпечення ефективного зростання та розвитку господарських суб'єктів було і залишається одним із центральних питань економіки як науки. При цьому, визначення конкретних чинників формування такого зростання тісно пов'язане з поточним рівнем соціально-економічного, технологічного та культурного розвитку. Прикладом цього є поступова еволюція в розвитку виробничих факторів, починаючи з домінування екстенсивного фактору праці (переважно ручної) як першочергового елементу провадження та розширення господарської діяльності; в подальшому під впливом процесів розвитку технологій виробничої автоматизації фокус управлінської уваги змістився на фактор капіталу як джерела залучення ресурсів у вигляді сировини, праці або виробничого устаткування. На сучасній стадії суспільно-економічного розвитку відбувається якісна та кількісна видозміна доходогенеруючих факторів у бік інноваційно-технологічних ресурсів інтелектуального характеру в основу яких покладено використання «інтелекту» як необмеженого економічного ресурсу культивативної прогресивних рішень, засобів, інструментів, що істотно обмежують вплив екстенсивних (сировинних) факторів на параметри економічної ефективності.

Підтвердженням актуалізації проблематики становлення та розвитку процесів інтелектуалізації у глобальному вимірі економічного аналізу є показники динаміки зростання галузей інноваційного, інтелектуальномісткого та знаннево-генеруючого розвитку. Зокрема, показники рівня витрат корпорацій на здійснення наукових та інноваційних розробок, що у глобальному вимірі 2022 року становив 1,1 трлн дол. (7,4% приросту порівняно з 2021 роком), досягаючи історично рекордного рівня [1, с. 21]. Більш того, важливість інтелектуалізованого розвитку бізнесу та актуальність відповідних трендів підтверджується високим рівнем капіталізації глобальних технологічних гігантів таких як Apple (915 млрд дол.), Amazon (828 млрд дол.), Alphabet (781 млрд дол.), Microsoft (771 млрд дол.), Facebook (556 млрд дол.), Alibaba (484 млрд дол.) [2, с. 4]. Водночас, слід зауважити, що активних інтелектуально-інноваційних розвиток підприємницьких суб'єктів не можна назвати вимушеним або штучно інспірованим, про що свідчать дані дослідження Обсерваторії інновацій публічного сектору при Організації економічного співробітництва та розвитку, які вказують на те, що серед 1084 досліджених інноваційних ініціатив 714 (65,9%) [3] були викликані наявністю безпосередньої потреби в інноваційному продукті, а не здобуті у ході розширених наукових досліджень відповідними профільними установами, що підтверджує важливість інтелекту-

ально-інноваційної діяльності бізнесу як в першу чергу ринково-обумовленого вагомого фактору розвитку підприємств.

У розрізі базових індикаторів інтелектуально-інноваційної активності також спостерігається динамічний ріст, а саме протягом 2020–2021 рр. показник приросту загальних витрат на науково-інноваційну діяльність у глобальному розрізі склав 5,2%. Примітним також видається активізація венчурного інвестування, зокрема протягом 2021–2022 рр. кількість відповідних угод зросла на 17,6%, а у часовому проміжку 2012–2022 рр. приріст вартості таких угод досягнув рівня 20,6%.

Значний прогрес спостерігається також у сферах технологічного розвитку та впровадження відповідних інтелектуально-інноваційних продуктів, до прикладу, протягом 2021–2022 рр. фіксувалося істотне зростання потужності комп'ютерних обчислень – приріст 54,6% (за законом Мура), приріст потужності «зелених суперкомп'ютерів (54,3%), зниження витрат виробництва сонячної (– 12,8%) та вітряної (– 13,2%) енергії. Додатково, слід відзначити зростання світового рівня покриття фіксованим та мобільним зв'язком на 4,8% та 6,0% відповідно; паралельно також зростає роботизація господарства, що протягом 2020–2021 рр. зросла на 14,6%. Загалом, згідно даних статистичних досліджень, описані вище процеси інтелектуально-інноваційного розвитку сприяли загальному зростанню рівня продуктивності праці на 2,2% [1, с. 25].

Узагальнюючи, можна виокремити наступні причини динамічної інтенсифікації процесів інтелектуально-інноваційного розвитку господарських систем у сучасних умовах:

- специфічний характер категорії «інтелекту» як економічного ресурсу, що характеризується перш за все необмеженістю та універсальністю, оскільки розумовий ресурс індивіда або повноцінний нематеріальний актив не можуть бути виміряні кількісно або обмежені іншими ресурсними параметрами;

- виникнення принципово нових технологій обміну та передачі інформації, їх економічної імплементації у господарську практику підприємницьких структур (технологія Інтернету, мережевого зв'язку, електронних систем управління тощо);

- необхідність подолання об'єктивних обмежень розвитку у рамках індустріальної парадигми суспільно-економічного устрою (вичерпність ресурсів, негативні екологічні наслідки, дегуманізація);

- глобалізованість процесів економічного розвитку, що характеризуються можливостями забезпечення дистанційності, високої мобільності та інтернаціональності у формуванні економічних зв'язків [4, с. 251];

- зростання рівня інтелектуальності продукції та підвищення потреби у сферах, пов'язаних з генерацією, обміном та поширенням знань ресурсу [5, с. 7];

- комерціалізація інтелектуального ресурсу (інновацій, технологій, знань), поява розгалужених організаційно-економічних механізмів їх генерації, імплементації та міжгалузевої дифузії на ринку;

- видозміна ціннісних та морально-етичних орієнтирів суспільно-економічного устрою, що визначається прогресивною гуманізацією, інклюзією та креативізацією економічних систем.

Проте, незважаючи на широке розповсюдження процесів інтелектуалізованого розвитку підприємницьких структур, на сьогоднішній день, спостерігається активізація деструктивних тенденцій соціо-економічного розвитку, що виявлять себе як на глобальному, так і на національному рівні, і можуть вказувати на появу перших ознак перспективної рецесії світової економічної системи. Інтенсивне зростання кризових явищ, їх якісна трансформація, що характеризується переходом до більш комплексних проблем та суперечностей у забезпеченні сталості процесів економічного розвитку вимагає оновлення існуючих підходів до імплементації безпекової політики підприємницьких структур.

На основі проведеного вище аналізу актуального стану розвитку проблематики інтелектуалізації та економічної безпеки бізнесу у розрізі глобальних тенденцій, пропонується якісно інтегрувати концептуальні положення теорії економічної безпеки та інтелектуальної економіки. Обґрунтованість даного підходу базується перш за все на взаємодоповнюваності прикладних аспектів відповідних напрямків економічної науки. При цьому, пропонується відійти від традиційного трактування поняття економічної безпеки підприємства як управлінської політики націленої на забезпечення стабільності функціонування господарської системи та елімінації відповідних ризиків-факторів в несприятливих умовах екзогенного кон'юнктурного середовища або кризових явищах всередині самого підприємства. Натомість, розширивши функціональне поле теорії економічної безпеки у вимірі збалансованого та ефективного розвитку на засадах інтелектуалізованого підходу.

Адже, інтелектуально-орієнтований розвиток підприємницької структури, навіть за умови досягнення високого рівня індикаторів господарської ефективності, неможливий без обґрунтованої безпекової політики протидії екзо- та ендоекономічним загрозам, які виникають у процесі переходу підприємства на якісно новий рівень діяльності. Саме тому, взаємозв'язок понять «інтелектуалізації» та «економічної безпеки підприємства» слід розглядати у розрізі двох аспектів:

а) Теоретико-методичний базис та практичні інструменти управління економічною безпекою підприємницьких структур є невід'ємним елементом їх функціонування на стадії активного інтелектуально-інноваційного розвитку, забезпечуючи системний підхід до планування, прогнозування та превенції потенційних загроз, складність та комплексність яких напряму корелює зі зростанням масштабу та інтенсифікацією діяльності підприємства.

б) Інтелектуалізація в свою чергу дозволяє збагатити безпекову політику підприємницького утворення більш сучасними високопродуктивними управлінськими інструментами, які можуть застосовувати у різних функціональних вимірах його діяльності, тим самим, прискорюючи процеси виходу підприємства з високоризикових умов діяльності.

Фіналізуючи результати проведеного аналітичного дослідження, пропонуємо сформулювати перелік потенційних напрямків застосування інструментарію інтелектуалізації з метою підвищення рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств. До таких напрямків відносимо наступні:

- пошук шляхів техніко-технологічної модернізації виробничого потенціалу, зниження відповідних непродуктивних сировинних та часових витрат як за рахунок фактичного оновлення виробничих фондів, так і у рамках провадження комплексної оптимізаційно-орієнтованої політики розвитку виробництва на засадах стимулювання ініціативності виробничого персоналу;

- здійснення перманентної діджиталізації у частині реалізації контрольно-облікових та адміністративних функцій з метою скорочення витрат пов'язаних з однотипними роботами ітераційного характеру, що обмежують використання інтелектуального потенціалу працівників;

- розбудова цілісної системи інформаційної безпеки, яка включає в себе захист цифрової інфраструктури від можливих кібератак та кібертерористичних актів з боку ворожих держав, а також налагодження режимності процедур користування внутрішньою інформацією, як на фізичних, так і на електронних носіях;

- пошук шляхів виробничо-технічної та освітньо-наукової кооперації з метою обміну досвідом, залучення кваліфікованих кадрів та потенційного скорочення витрат за рахунок функціонування повноцінних ланцюгів кооперації;

- формування плану-заходів релокації підприємства у разі виникнення прямих загроз фізичної без-

пеки персоналу та устаткування в умовах воєнного часу, що має включати в себе покрокову процедуру дій, починаючи з умов запуску плану релокації, закінчуючи планування потенційного регіону релокації та матеріального забезпечення реалізації таких заходів;

- культивування сприятливих умов реалізації індивідуального креативного потенціалу кадрового складу, забезпечення його інклюзивного розвитку з наданням рівноправних умов до кар'єрного та професійного зростання працівників незалежно від фізичних або ментальних особливостей;

- налагодження системи сценарного планування, що передбачає побудову комплексу індикаторів поточного стану господарського утворення з відповідним підкріпленням управлінсько-господарськими заходами, які реалізуються у разі об'єктивізації того чи іншого сценарію [6, с. 101];

- імплементація засадничих положень концепції сталого розвитку господарських утворень, пошук шляхів використання господарсько-правових переваг реалізації даної політики [7].

Отже, запропонований спектр напрямків застосування інструментарію інтелектуалізації в частині вдосконалення безпекової політики вітчизняного підприємницького сектору сфокусований на питаннях якісної трансформації управлінських підходів на основі культивування інтелектуальної компоненти розвитку, втіленої у знаннях, технологіях, інноваціях та науково обґрунтованому підході до прийняття господарських рішень.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було ґрунтовно проаналізовано сучасні тенденції інтелектуально-орієнтованого розвитку господарських систем та ідентифіковано системоутворюючі причини прискореного розвитку інтелектуально-інноваційних процесів. Охарактеризовано ключові аспекти взаємозв'язку категорій інтелектуалізації та теорії економічної безпеки в сучасних умовах, на основі якого виокремлено відповідні напрямки збагачення існуючих управлінських підходів до провадження безпекової політики підприємницькими структурами на основі інтелектуально-орієнтованих засобів розвитку.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків у даному дослідницькому полі є аналіз прикладних механізмів імплементації засобів інтелектуально-орієнтованого розвитку підприємницьких структур у їх безпекову політику, конкретизація інструментального забезпечення даного напрямку управлінської активності.

Список літератури:

1. Global Innovation Index 2023, 16th Edition. WIPO. 2023. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4679> (дата звернення: 29.09.2023).
2. Competition, Disruption, and Deception Global Trends 2018–2023. Kearney. 2023. URL: <https://www.kenarney.com/service/global-business-policy-council/global-trends/2018-2023> (дата звернення: 29.09.2023).

3. Global Trends in Government Innovation 2023. The OECD Observatory of Public Sector Innovation (OPSI). 2023. URL: <https://oecd-opsi.org/publications/trends-2023/> (дата звернення: 29.09.2023).

4. Tulchynska S.O., Solosich O.S. Intellectual economy as an imperative for the development of systems for ensuring the economic security of economic entities. *Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет»*. 2023. № 1. С. 247–257.

5. Довгаль О.А., Фоміна Є.В. Інтелектуалізація глобального економічного розвитку: монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2022. 192 с.

6. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Економіка та управління підприємством. Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97–102.

7. Гречко А.В., Очеретяна О.В. Економічні переваги імплементації механізму управління сталим розвитком на вітчизняних підприємствах. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 22. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/259799> (дата звернення: 29.09.2023).

References:

1. Global Innovation Index 2023, 16th Edition. WIPO. (2023). Available at: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4679> (accessed September 29, 2023).

2. Competition, Disruption, and Deception Global Trends 2018–2023. Kearney. 2023. Available at: <https://www. Kearney.com/service/global-business-policy-council/global-trends/2018-2023> (accessed September 29, 2023).

3. Global Trends in Government Innovation 2023. The OECD Observatory of Public Sector Innovation (OPSI). (2023). Available at: <https://oecd-opsi.org/publications/trends-2023/> (accessed September 29, 2023).

4. Tulchynska S.O., Solosich O.S. (2023) Intellectual economy as an imperative for the development of systems for ensuring the economic security of economic entities. *Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет»*, no. 1, pp. 247–257.

5. Dovhal' O.A., Fomina Ye.V. (2022) *Інтелектуалізація глобального економічного розвитку* [Intellectualization of global economic development]: monohrafiia. KhNU imeni V. N. Karazina. P. 192.

6. Tulchynska S.O., Solosich O.S. (2022) Kontseptual'ni zasady zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva v umovakh voiennoho stanu [Conceptual principles of ensuring the economic security of enterprises under the conditions of martial law]. *Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, no. 3, pp. 97–102.

7. Hrechko A., Ocheretiana O. (2021) Ekonomichni perevahy implementatsii mekhanizmu upravlinnia stalym rozvytkom na vitchyznianskykh pidpriemstvakh [Economic benefits of implementation of sustainable development management mechanism at domestic enterprises]. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*, no. 22. Available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/259799> (accessed September 29, 2023).